

I. OPIS, STAN ZACHOWANIA

1. Kwatery poległych legionistów

Na cmentarzu Legionistów w Jastkowie pochówki znajdują się w dwudziestu symetrycznie rozmieszczonych kwaterach, których obrys stanowią wylewki cementowe w kształcie dość szerokich krawężników. Umieszczone krzyże są zespolone z obramowaniem w części naziemnej i fundamentowej.

Obecnie elementy te utraciły walory estetyczne, są wykruszone, pociemniałe i pokryte porostem mikrobiologicznym, a co najważniejsze, spękania na granicy z krzyżami zagrażają ich stabilności. Miejscami uległy przesunięciom w związku z ruchem korzeni drzew rosnących w pobliżu. W związku z tym podlegać będą wymianie zgodnie z opracowaniem autorów projektu.

2. Krzyże

Upamiętniające pochówki 91 krzyży zostało wykonanych systemem odlewów betonowych, są surowe w formie, a jedyną ich ozdobę stanowią ryflowane obramówki. Na przecięciu ramion umieszczone zostały ryte wgłębnie napisy inskrypcyjne, podkreślone czarną farbą.

Powierzchnia krzyży jest w większości wymyta, chropowata, z osadzonymi w zagłębieniach zabrudzeniami, także czarnymi spadziowymi, oraz wielokolorowym osadem kolonii mikrobiologicznych i zielonymi zaciekami z glonów.

Widoczne wzdłużne pęknięcia świadczą o korozji wewnętrznego zbrojenia. Produkty korozji powiększając objętość doprowadzają powoli do powstawania coraz większych szczelin, a następnie do odsadzania płatów cementu. Odsłonięte zbrojenie będzie doprowadzało do degradacji odlewów, ponieważ warunkiem trwania betonu jest szczelność powierzchni i brak dostępu powietrza, wilgoci i zanieczyszczeń.

Kolejnym mocno degradującym czynnikiem są mikroorganizmy, które w bezpośrednim otoczeniu drzew intensywnie zasiedlają powierzchnie, rozkładają lepiszcze, zasalają, oraz zakwaszają podłoże. Na obiektach cmentarnych zidentyfikowano: misecznicę proszkowatą, liszajca, krążniczkę ostrygową i złotorośl ścienny.

Na wielu krzyżach widoczne są ślady napraw i prób uzupełniania ubytków. W większości do klejenia i kitowania użyto ciemnego cementu bez wypełniacza, który nie pasuje do jasnych oryginalnych odlewów. Uzupełnienia wykonane są niestarannie i rozarte po powierzchni, część wykonano bez rekonstrukcji ryflowań. Inne łaty są jasne, gładkie, często podmalowane farbą. Wokół uzupełnień widoczne są zabielenia pochodzące z wykrystalizowanych soli.

Różnorodność napraw świadczy o różnym czasie ich wykonywania i próbach dbania o cmentarz na przestrzeni lat.

Po wizji lokalnej do całkowitej wymiany /wykonania odlewów/ zakwalifikowano 17 krzyży, których uszkodzenia są zaawansowane i zagrażające stabilności.

W dobrym stanie znajduje się 37 krzyży, wymagających podstawowych zabiegów, natomiast pozostałych 37 sztuk jest bardziej zniszczonych i wymaga pełnej konserwacji. Na końcu opracowania zamieszczono listy krzyży i pozostałych symboli nagrobnych, z podziałem na ich stan techniczny i wymagania konserwatorskie.

3. Tablice nagrobne

Na cmentarzu znajduje się 8 płyt (tablic) nagrobnych zlokalizowanych w kwaterach 01 i 11, wykonanych z odlewów cementowych. Wszystkie spoczywają bezpośrednio na ziemi, bez podmurówek i znajdują się w podobnym stanie.

Pokryte są grubym nalotem mikroorganizmów i brudu, który osadził się w zagłębieniach powstałych po wymyciu spoiwa, z zatartymi nieczytelnymi napisami.

4. Macewa

Jedyna znajdująca się na cmentarzu macewa zlokalizowana jest w kwaterze 18 i upamiętnia poległego Neumana Bereka.

Pionowa tablica, zamknięta od góry łukiem z rytym wgłębnie napisem wykonana z odlewu cementowego. Widoczne są ślady reperacji w miejscach spękań powstałych na skutek korozji wewnętrznego zbrojenia. Powierzchnia mniej wymyta niż w przypadku płyt ze względu na sposób posadowienia.

5. Ogrodzenie

Ogrodzenie przęsłowe, na które składają się słupy, murek i poziome elementy metalowe w formie prętów pomiędzy słupami. Wejście na cmentarz flankuje od frontu masywna, pylonowa brama wejściowa z metalową furtą. Metalowe części ogrodzenia powleka farba nawierzchniowa w odcieniu ciemnej szarości. W miejscach złącz, spawów i zagłębieniach pojawiły się lokalne ogniska korozji żelaza w formie nalotów związków żelaza. Jest to wstępny etap zniszczeń, łatwy do opanowania.

6. Tablice na bramie cmentarnej

Napisy **CMENTARZ LEGIONISTÓW** i **JASTKÓW 1915** znajdują się na mosiężnych tablicach wmurowanych w mur po obydwu stronach wejścia.

Litery są wypukłe w stosunku do tła, które opracowane zostało z lekką gradziną.

Na powierzchni widoczne są ciemne przebarwienia, a w dolnych partiach obydwu tablic – złuszczenia warstw zabezpieczających. Na powierzchni osadziły się także glony, których zielone naloty osadziły się głównie w partiach chropowatych.

Tablice metalowe w celu skutecznego przeprowadzenia prac konserwatorskich należy wymontować.

7. Okładziny z piaskowca

Ogrodzenie, czyli słupy, pylony bramy, cokół ogrodzenia zostały obłożone okładziną z płyt piaskowca. Są one opracowane nieregularnie w partii lustra, ze szlakiem wokół krawędzi i zakomponowane w sposób tworzący efekt muru rustykalnego.

Powierzchnia jest zabrudzona, lokalnie z ciemniejszymi nalotami, zielonym nalotem mikroorganizmów i porostów. Widoczne są drobne wykruszenia, szczeliny i spękania, szczególnie w partiach obróbki lica. Niektóre bloki obluzowały się i grożą odpadnięciem. Braki spoinowania pomiędzy poszczególnymi elementami.

II. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Programy prac opracowano w zależności od materiału, z którego wykonane zostały poszczególne obiekty cmentarne.

1. Cementowe krzyże, tablice, macewa, wykonane z odlewów cementowych

Krzyże nagrobne należy poddać selekcji zgodnie z zamieszczoną w pkt. III listą i przeznaczone do wykonania kopii opracować powierzchniowo, tzn. oczyścić, uzupełnić ryflowanie brzegu, zinwentaryzować napisy w celu odtworzenia rytów inskrypcyjnych. Wykonać formę i zbrojone prętami ze stali odlewy cementowe z dobranym jasnym kruszywem. Oryginalne krzyże są dość jasne, należy więc użyć piasku kwarcowego o dużej czystości, białego, lub kremowego.

Po rozformowaniu, w lekko wilgotnym odlewie należy wykonać ryty napisowe, a po wyschnięciu podbarwić litery np. farbą silikatową w kolorze ciemnografitowym.

Krzyże, płyty (tablice) i macewę należy poddać następującym zabiegom konserwatorskim:

1. wstępne, mechaniczne oczyszczenie powierzchni z mchów, porostów i drobnej roślinności przy użyciu szpachelek, noży i pędzli,
2. dezynfekcja alkoholowym roztworem (1%) Lichenichida 246 poprzez dwukrotne naniesienie pędzlem na powierzchnie,
3. wstępne wzmocnienie partii osłabionych preparatem krzemoorganicznym np. KSE 300 i wysezonowanie do uzyskania efektu wzmocnienia,
4. umycie wodą z dodatkiem detergentu i doczyszczenie miękkimi szczotkami, skalpelami i kamieniami o większej niż oryginał ścieralności,
5. demontaż elementów luźnych i pękniętych,
6. usunięcie wadliwych naprawek, kitów i przecierek,
7. uzupełnienie ubytków masą cementową z kruszywem o dobranej do oryginału granulacji i dodatkiem emulsji klejącej dla polepszenia przyczepności cienkich warstw,
8. uczytelnienie napisów i podmalowanie farbą silikatową w kolorze ciemnografitowym,
9. powtórna dezynfekcja profilaktyczna i hydrofobizacja zabezpieczająca powierzchnię.

2. Okładziny z piaskowca

1. wstępne, mechaniczne oczyszczenie powierzchni kamiennych z mchów, porostów i drobnej roślinności przy użyciu szpachelek, noży i pędzli,
2. dezynfekcja alkoholowym roztworem (1%) Lichenichida 246 poprzez dwukrotne naniesienie pędzlem na powierzchnie,
3. podklejenie i wstępne wzmocnienie partii osłabionych preparatem krzemorganicznym np. KSE 300 i wysezonowanie do uzyskania efektu wzmocnienia,
4. umycie wodą z dodatkiem detergentu i doczyszczenie miękkimi szczotkami, skalpelami i kamieniami o większej niż oryginał ścieralności,
5. demontaż elementów luźnych i pękniętych,
6. umycie powierzchni po wcześniejszym naniesieniu 5% roztworu HF, wodą pod zwiększonym, kontrolowanym ciśnieniem i ostateczne doczyszczenie,
7. usunięcie wadliwych naprawek, kitów i przecierek
8. uzupełnienie ubytków kitami syntetyczno – mineralnymi na bazie spoiwa akrylowego i kruszywa dobranego do oryginału,
9. montaż osłabionych płyt, wklejenie i wyspoinowanie spoiną wapienno – syntetyczną podbarwioną suchym pigmentem do oryginału,
10. hydrofobizacja powierzchni np. preparatem Funcosil SL,
11. patynowanie przy użyciu pigmentów i preparatu np. Funcosil LA – farbbloss.

3. Tablice na bramie cmentarnej

Proponowany program postępowania konserwatorskiego

1. Demontaż płyt z obecnego miejsca eksponowania i przewiezienie do pracowni konserwatorskiej,
2. Przeprowadzenie szczegółowych analiz prowadzących do kreślenia rodzaju i charakteru zniszczeń korozyjnych,
3. Usunięcie z powierzchni pozostałości zastosowanych w przeszłości past czyszczących i powłok zabezpieczających,
4. Wykonanie zabiegów oczyszczania powierzchni z produktów korozji z użyciem zróżnicowanych stężeń kąpieli. Proponuje się użycie alkalicznego roztworu winianu sodowo-potasowego oraz wodną zawiesinę pyłu korundowego. Ze względów estetycznych zostanie zachowana cienka warstwa patyny w zagłębieniach liternictwa. Metody chemiczne będą uzupełniane zabiegami o charakterze mechanicznym.

5. Wykonanie opracowania estetycznego i chemicznego oczyszczonych powierzchni, w tym uzupełnienia patyny,
6. Wykonanie wodnych kąpeli płuczących, neutralizujących i odtłuszczających powierzchnię metalu,
7. Wykonanie kąpeli stabilizującej i zabezpieczającej stopy metalu z użyciem inhibitora korozji – roztworu benzotriazolu w alkoholu etylowym,
8. Wykonanie zabezpieczenia powierzchniowego tablic przed wpływem zewnętrznych warunków otoczenia z zastosowaniem żywicy akrylowej Paraloid B - 44 i wosku mikrokryształicznego Cosmoloid 80H,
9. Montaż tablic – wklejenie przy użyciu żywicy epoksydowej, wyspoinowanie wokół.

4. Ogrodzenie, elementy metalowe

Metalowe pręty należy przejrzeć pod kątem mocowań i spawów, a po koniecznych naprawach, oczyścić mechanicznie z produktów korozji, nałożyć warstwę antykorozyjną.

Całość ponownie pomalować farbą podkładową i nawierzchniową w kolorze RAL 7016 Anthrazitgrau.

III. WYKAZ SYMBOLI NAGROBNYCH (KRZYŻE, TABLICE, MACEWA) PRZEZNACZONYCH DO KONSERWACJI I REKONSTRUKCJI

Symbole nagrobne (krzyże) najlepiej zachowane, przeznaczone do podstawowej konserwacji – 37 sztuk

	Kwaterna/symbol nagrobny
1. Lewandowski Hieronim	01/01 (krzyż)
2. Kijewski Stanisław	01/09 (krzyż)
3. Smołucha Józef	04/21 (krzyż)
4. Stachniewski Antoni	04/22 (krzyż)
5. Władysław Strutz	04/23 (krzyż)
6. Neumajer Adam	05/26 (krzyż)
7. Meisel Ryszard Kazim	07/35 (krzyż)
8. Dziuk Ignacy	07/38 (krzyż)
9. Maksymowicz Roman	09/45 (krzyż)
10. Antosz	09/48 (krzyż)
11. Sarnowski Wacław	09/49 (krzyż)
12. Fitla Franciszek	10/50 (krzyż)
13. Roliński Janusz	10/51 (krzyż)
14. Gołębiowski Wacław	10/52 (krzyż)
15. Pulku Marcelli	11/55 (krzyż)
16. Kamiński Karol	11/57 (krzyż)
17. Stelmasiak Marcelli	11/59 (krzyż)
18. Alfermak Leon	12/65 (krzyż)
19. Gyula Antoni	12/66 (krzyż)
20. Kotelski Marjan Tad.	12/67 (krzyż)
21. Wójtowicz Tadeusz	12/68 (krzyż)
22. Tutaj Władysław	13/69 (krzyż)
23. Blaszek Fryderyk	13/70 (krzyż)
24. Ries Jakób	13/71 (krzyż)
25. Todt Józef	14/75 (krzyż)
26. Malarz Szymon	14/76 (krzyż)
27. Baner Stanisław	14/77 (krzyż)
28. 5 Nieznanych	15/79 (krzyż)

29. 8 Nieznanych	16/80 (krzyż)
30. Jan Zieliński	17/81 (krzyż))
31. Jakubowicz Jakób	17/84 (krzyż)
32. Kaliniec Edward	17/85 (krzyż)
33. Czader Roman	18/86 (krzyż)
34. Gruszczyński Mieczysław	18/88 (krzyż)
35. Bernacikowski Alojzy	19/91 (krzyż)
36. Knobelsdorf Jerzy	19/92 (krzyż)
37. Syrowski Adam	19/93 (krzyż)

Symbole nagrobne (krzyże, tablice, macewa) zniszczone, przeznaczone do uzupełnienia ubytków i pełnej konserwacji – 46 sztuk

Kwatera/symbol nagrobny	
1. Maryndziak Otto	01/02 (tablica)
Bielski Aleksander	
2. Krajewski Kazimierz	01/03 (krzyż)
3. Mięła Stanisław	01/04 (tablica)
Bereski Roman Jan	
4. Kościuszewski Stanisław	01/05 (krzyż)
5. Zborzyński Kazimierz	01/06 (tablica)
Duda Stanisław	
Jo Otto	
6. Pluszczyński Stefan	01/07 (krzyż)
7. Dutkiewicz Wacław	01/08 (tablica)
Dobrowolski Wacław	
8. Warchołowski Kazimierz	02/10 (krzyż)
9. Zdanowski Stanisław	02/11 (krzyż)
10. Zieborak Piotr	02/12 (krzyż)
11. Marosnek Mikołaj	02/13 (krzyż)
12. Magierowski Jan	02/14 (krzyż)
13. Goraj Andrzej	03/15 (krzyż)
14. Orzechowski Kornel	03/17 (krzyż)
15. Heib Wilhelw	03/18 (krzyż)

16. Zając Ludwik	03/19 (krzyż)
17. Swidnik	04/24 (krzyż)
18. Mastkiewicz Wład.	05/25 (krzyż)
19. Rachwał Wawrzyniec	05/29 (krzyż)
20. Kolman Józef	06/32 (krzyż)
21. Nieznany	08/41 (krzyż)
22. Nieznany	08/42 (krzyż)
23. Nieznany	08/43 (krzyż)
24. Nieznany	08/44 (krzyż)
25. Gojnik Józef	09/46 (krzyż)
26. Klepacki Kazimierz	09/47 (krzyż)
27. Częstka Franciszek	10/53 (krzyż)
28. Michalkiewicz Karol	11/56 (tablica)
Dworecki Jan	
Moszkowicz Dawid	
29. Kumasa Józef	11/58 (tablica)
Barak Jan	
Majzel Ryszard	
30. <i>brak napisów</i>	11/60 (tablica)
31. Papko Józef	11/61 (krzyż)
32. Kowalczyk Leon	11/62 (tablica)
Iwaniuk Michał	
Waśniewski Kazimierz	
33. Palkaj Władysław	11/63 (krzyż)
34. Chrobak Robert	13/72 (krzyż)
35. Traczkowski Paweł	14/74 (krzyż)
36. Wezinowicz Stanisław	14/78 (krzyż)
37. Hawalewicz Julian	17/82 (krzyż)
38. Kowalczyk Jgnacy	17/83 (krzyż)
39. Neuman Berek	18/87 (macewa)
40. Luchawiec Jan	18/90 (krzyż)
41. Czaderski Stanisław	19/94 (krzyż)
42. Latało Józef	19/95 (krzyż)

43. Stachurski Józef	20/96 (krzyż)
44. Kacper Kantarowicz	20/98 (krzyż)
45. Kowali St. Jan	20/99 (krzyż)
46. Wojtecki Marjan	20/100 (krzyż)

Symbole nagrobne (krzyże) w złym stanie technicznym, przeznaczone do rekonstrukcji – 17 sztuk

	Kwatera/symbol nagrobny
1. Sambor Józef	03/16 (krzyż)
2. Skupień Józef	04/20 (krzyż)
3. Osiński Zygmunt	05/27 (krzyż)
4. Pawłowski Franciszek	05/28 (krzyż)
5. Kazimierski Maksym	06/30 (krzyż)
6. Korylewski Michał	06/31 (krzyż)
7. Kułakowski Stanisław	06/33 (krzyż)
8. Paczek Stanisław	06/34 (krzyż)
9. Jadaś Józef	07/36 (krzyż)
10. Buryan Kazimierz	07/37 (krzyż)
11. Dziók Stanisław	07/39 (krzyż)
12. Nieznany	08/40 (krzyż)
13. Sordel Franciszek	10/54 (krzyż)
14. Plut Roman	12/64 (krzyż)
15. Urbanik Józef	13/73 (krzyż)
16. Chołoń Edward	18/89 (krzyż)
17. Kuźmiarski Rudolf	20/97 (krzyż)

Powyższe wykazy zawierają oznaczenia kwater i symboli nagrobnych przypisanych imiennie poszczególnym legionistom, których szczątki spoczywają na Cmentarzu Legionistów w Jastkowie i odpowiadają oznaczeniom kwater i symboli nagrobnych przypisanych tym samym legionistom, zamieszczonym w tabeli oraz na arkuszach z dokumentacją fotograficzną – część: Architektura i konstrukcja.